

Bókay Antal

Otto Rank kudarcos háborúja: az 1924-es pszichoanalitikus vita tanulságai

A pszichoanalízis belháborúi

A 1920-as évek első fele különös-enigmatikus, egyszerre zavaros és termékeny időszaka volt a pszichoanalízisnek. Visszatekintve ma már jól látszik, hogy a pszichoanalízis történetének egyik legjelentősebb fordulata, átalakulása történt ekkor. A történetben, az alakulásban pedig kulcsszerepe volt az 1924-es évnek. Felvezetése, a meghatározó előrelépés, úttalálás performatív aktusai még ekkor is a hetvenes mester, Freud új könyveiből formálódnak, de ezek a metapszichológiai és terápiás irány-jelek már a hűséges és hűtlen tanítványok szaporodó csapatában formálódnak karakteres koncepcióvá. E formálódás viszont egyáltalán nem harmonikus szakmai alakuláson, nem üdvözölt tudományos fejlődésen, hanem gyilkos-öngyilkos vitákon keresztül történik. A pszichoanalízis nem az ott-kinn tudomány valóságérzékre épülő konstrukciója, hanem valahol mélyen és elkerülhetetlenül itt-benn történik meg. Egykor a fiatal Freud neurotikus önteremtéséből, önismeretéből született; és minden új elv, koncepció egy alternatív önteremtés bázisából, az örömev dekonstruktív performanszoként jön létre. Az új pszichoanalitikus elgondolások ezért nemcsak a természettudományos paradigmaváltás logikájával hoznak új teóriát, hanem egyben kérdésessé teszik azt a gesztust, amellyel az előző elgondolás képviselői eddig abszolút érvényesnek hitt elképzeléseikkel önmaguk vágy-azonosságát (énjük önreflexív konstrukcióját) is formálták. A pszichoanalízis átalakulása így jellemzően viták, belső háborúságok mentén történik. Korábban szűkebb, személyesebb (Breuer és Freud egykori ellentéte), aztán szélesebb körű (Adler és Stekel), egészen az átfogó, mintegy performanszoként rögzülő Jung affér esemény-sorozatáig. 1913-tól vagy tíz „békeév” következett (belül, a külvilágban a nagy háborúval), a pszichoanalízis elmélete és terápiás gyakorlata, a technika is stabilizálódott. Világméretű pszichoanalitikus mozgalom és aktivitás jött létre, ennek szervezeti háttereként, kontrolljaként¹ született meg a „titkos Bizottság”, működtek (a Bizottság tagjainak

¹ Jones Ferenczivel vitatja meg a Bizottság létrehozásának ötletét, majd Freud elé terjesztik. Freud lelkesen egyetért: „Ötlete nyomban megragadta a fantáziámat: titkos tanácsot kell alakítani a legkiválóbb és

irányításával) a pszichoanalízis fórumai, a folyóiratok (*Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse, Imago*), és innen, a Bizottság felől szerveződtek a pszichoanalízis nemzetközi közösségének eseményei, az évente tartott kongresszusok. 1924-ben azonban pontosan ez a Bizottság lett a belső háborúság színtere.

A pszichoanalitikus gondolkodás és gyakorlat megújulása azonban korábban kezdődött: Mint minden ilyen átalakulás ez is Freudtól indult, akkor is, ha az alapító mester szándékaitól eltérő irányt vett, és hosszútávon, napjainkig is elérő, terápiás módszerben és elméleti gondolkodásban is realizálódó új tendenciákat hozott. A legradikálisabb, talán még ma sem igazán megértett mű az 1920-as *Túl az örömelven* volt. E könyv a vágy genezisének, alakulásának őstörténetét írja le, közben felfedezi az élet (az élethen túli-inneni lét) motorját, az öröm mögött meghúzódó fordított irányt, őseredeti regressziót, az élet az organikus felbontása iránt kutató-megalapozó vágyat, ösztönt. Freud a *Totem és tabu* filogenetikus koncepciója mögé itt egy jelentősen új, dekonstruktív filogenezis² feltételez. Ezen ökonómiai genezis-eszme után 1921-ben a *Tömegpszichológia és én-analízis* születik meg, majd 1923-ban *Az ősválami és az én*, mely topológiai keretbe, a lélek strukturálódásának logikájába írja újra az ökonómiai elmélet viszonyait. Freud tudatában volt annak, hogy valami új irány született, önértékelése mégis különös volt. 1923 április 17-i, Ferenczinek küldött levele szerint: „Úgy látszik, hogy a »Jenseits« óta meredeken lefelé ível a görbe. Az még gondolatgazdag volt és jól volt megírva, a *Tömegpszichológia* súrolja a banalitást, ez az »Ősválami« pedig egyenesen zavaros, művileg összetakolt és dikciójában pocsek.”³ Mai belátásunk e művekről, értékükről nyilván eltér Freud önkritikájától, de a metapszichológiai összefüggések megértéséhez figyelembe kell venni a szerző megjegyzéseit. A Bizottság tagjait, különösen Rankot és Ferenczit, akik már kéziratban is megkapják az új szövegeket Freudtól, egyszerre elvárásolják és összezavarják ezek a mélységükben akkor még különösen nehezen felfogható elképzelések. De értik, hogy egy új analitikus rendszer és gyakorlat megnyílásához érkeztek el, és megpróbálják ennek kereteit maguk is, a maguk módján meghatározni.

Új irányok az analízisben – Otto Rank és Ferenczi Sándor 1923-ban

A húszas évek közepére Rank és Ferenczi könyvei, írásai nyomán két jelentős új metapszichológiai koncepció, „továbbírás” jelent meg: az egyik Otto Rank *Das Trauma der Geburt* (Rank, 1924/2017) című könyve, amelynek kéziratát 1923 májusában, Freud születésnapján adta át ajándékként a mesternek. A másik Ferenczi Sándor *Versuch einer Genitaltheorie*⁴ című könyve, amelyet 1923 szilveszterében dedikál Freudnak. Nagyon valószínű, hogy Rank és Ferenczi jól ismerték egymás

legmegbízhatóbb híveinkből, s ez irányíthatná a pszichoanalízis további fejlődését” (Jones, 1983, 415.). A Bizottság tagjai: Ernest Jones, Ferenczi Sándor, Otto Rank, Karl Abraham, Hans Sachs, majd 1919-től Max Eitingon.

² Lásd erről: Rudnytsky „David and Goliath” című írását (Rudnytsky, 1991, 31-46.) és a „Rank újraolvasása” című tanulmányt (1984) jelen számunkban.

³ Freud–Ferenczi, 2004, 168.

⁴ Magyarul: *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében – pszichoanalitikai tanulmány*. Ford. Kovács Vilma. Budapest: Pantheon Kiadás, 1929. A továbbiakban: *Katasztrófák*.

kezdeményeit, de könyveik határozottan különálló elképzelésekre épültek, nem volt egymáshoz közük. Egy harmadik, a későbbi vitában jelentős szerepet játszó könyv a két szerző közös munkája, az *Entwicklungsziele der Psychoanalyse* (A pszichoanalízis fejlődési céljai, Ferenczi – Rank, 1924), ebben viszont már közös platformra kerülnek. Ferenczi és Rank ekkor még igen szoros barátságban volt, szövetségesesek a Bizottságon belüli konfliktusokban szemben a német-angol ellentáborral, Karl Abrahammal és Ernest Joneszal. Mindhárom könyv egyidőben, egy baráti együttlét alatt, 1923-ban az alpesi Klobensteinben nyeri el végső formáját⁵. Sokat sejtet, hogy Freud–Ferenczi–Rank belső hármásában *A születés traumája* már az 1923-as kézirat, korai formában is vitatott, problematikus szöveg volt. Ferenczi több levélben is biztatja Freudot, hogy legyen Rank elképzeléseivel megértőbb, mert Rank „ötlete még beláthatatlan jelentőségre tehet szert”. Hozzáteszi azonban – és e vélemény fenntarthatósága a következő évben centrális kérdés lesz –, hogy „a születési trauma-momentum általános fontosságának minden elismerése mellett rendületlenül látom az Ödipusz-komplexus etiológiai primátusát a neurotikusoknál”.⁶

Otto Rank egy évnyi rövid időre a pszichoanalitikus alakulás főszereplőjévé válik, hogy aztán teljességgel eltűnjön e foglalkozás színteréről. „Otto Rank története – írja Peter Rudnytsky – sok tekintetben tragikus fejezete a pszichoanalízis történetének. *A születés traumája* megjelenését követő, Freuddal történő szakítás utáni munkássága nagyrészt eltűnt a szemünk elől, csak mint a deviancia tanulságos tárgyi leckéje maradt meg, és írásai ma már kevéssé ismertek” (Rudnytsky, 1984, 31). Pedig Rank 1923 végén megjelenő könyvének, *A születés traumájának* intenciója meglehetősen radikális volt. Átfogó, a teljes pszichoanalitikus rendszerre kiterjedő metapszichológiai pozíciót vázolt, a könyvben még kimondatlanul, az 1924 végén írt levelekben már kimondottan azzal a szándékkal, hogy leváltja, újírja a pszichoanalízis addigi (Freud által negyedszázad alatt megfogalmazott) koncepcióját. Könyvével be akart kerülni a pszichoanalízis metapszichológiai és terápiás alapelméletének meghatározói közé, sőt láthatóan át akarta venni a pszichoanalízis elgondolásának, terápiás gyakorlatának és a technikájának elvi irányítását. Összefoglalva: Rank „az anyát és a preödipális kort helyezi a középpontba, és megkérdőjelezi az apa, a kasztráció és az Ödipusz-komplexus elsődleges szerepét.” (Frigyes, 2017, 13.) Nem véletlenül tört ki óriási vita könyvről.

A másik megújulási kísérlet Ferenczi Sándoré. Igazából már 1913-tól, „A valóságérzék fejlődésfokai” tanulmánytól kezd megformálódni Ferenczi preödipálisra figyelő koncepciója, amit – 1914-től – az ödipálist megelőző anyai pozícióként és a testire, a konverzióra figyelő erotikus valóságérzékként, tárgyakapcsolatként, illetve thalasszális, tenger-, anya-regresszióként már a fent jelzett Freud művek tükrében alakít ki. 1923 utolsó napjaiban jelenik meg a Rank könyvéhez hasonlóan átfogó, bár elsősorban a szexualitásra vonatkozó metapszichológiai koncepciót megfogalmazó mélységű írás, a *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében* című könyv. A *Katasztrófákban* történt metapszichológiai megújítást igazából Freudon kívül a

⁵ Ferenczi ugyanakkor, különös módon azt nyilatkozta, hogy ő nem ismerte Rank könyvét, a sajátján és a közös könyvön dolgozott csak.

⁶ 1923. június 14-i levél. (Freud–Ferenczi, 2004, 74.)

kortársak közül senki sem (illetve csak Franz Alexander⁷) érti (hallgatással reagálnak), de Freud lelkesen üdvözli és befogadja.

1923 ezen produktumai a Bizottságon belül óriási vitát váltottak ki, a Rank–Ferenczi kettőssel szemben a berlini és londoni kollégák totális háborút hirdettek. Freud tanácstalan volt, előbb Rankkal és Ferenczivel szimpatizált, de *A születés traumája* figyelmes elolvasása és Rank értetlen, minden kritikával szemben ellenséges reakciói nyomán egyre távolodott bécsi tanítványától. Ferenczi előbb, némiképp elvakulva a ranki tűzijátéktól, Rank mellett tette le a garast, majd, elsősorban Freud értelmező levelei nyomán, de aztán saját belátásából következően is szembefordult a ranki, valóban tarthatatlan elmélettel. A végeredményt ismerjük, Rank követte az ősmódot, a jungi történetet, kivált az őt megteremtő pszichoanalitikus mozgalomból, szellemi, emberi értelemben is új életet kezdett. *A születés traumája*, ma már világosan látjuk, tévút, zsákutca volt. De az 1924-es év eseménye, az úgynevezett Rank-vita a pszichoanalízis útkeresésének meghatározó eseménye, a személyes kapcsolatok, a terápiás elképzelések és az elméleti rendszer szintjén egyaránt, érdemes tehát végiggondolni történetét, tanulságait.

A vita története⁸ éppen egy évet ölel fel, 1924 januárjától ugyanazon év december végéig tart. Dokumentált kezdete Freudnak Rank és Ferenczi írásai védelmében készített bizottsági körlevele (1924. január)⁹, indulatos központja Freud és az Amerikában tartózkodó Rank augusztusi levélváltása, végül az év lezárása – Rank Amerikából való visszatérése után – egy Freuddal történt találkozó és egy körlevél, az, amit Rank küldött a Bizottság tagjainak 1924. december 20-án. A történet aztán még úgy fél évig alakul, majd 1926 közepe táján Rank, most már csendesebben, de immár végleg elhagyja a pszichoanalízis táborát. Ferenczi valamikor augusztus táján vált: egyre kritikusabb a ranki koncepcióval szemben, és egyre távolabb kerül a barátságtól is. Visszatérését a pszichoanalitikus főirányhoz azonban a bizottsági társak részéről (és talán Freud részéről is) kisebb-nagyobb gyanakvás kíséri. A levelek és körlevelek csak a lényegi probléma felszínét érintik, erősen kötődnek az adott személyhez, pillanathoz. Mégis, fogalmak emlegetésével, terápiás eljárások kritikájával kitartóan utalnak arra az új, inkább csak lehetőségként érzékelt pszichoanalitikus elméletre és gyakorlatra, amely megnyitja az analízis változásának, elméleti és terápiás elmélyítésének lehetőségét.

1924 – A Rank vita története

A vitában Freud hosszú ideig Ferenczi és Rank pártján áll. 1923. december 1-jén írt rövid levelében fogadja el Rank neki szóló ajánlását azzal, hogy a könyv számára azt jelenti,

⁷ Franz Alexander egy részletes kritikai bemutatást ír Ferenczi könyvéről (Alexander, 1925).

⁸ E témáról vö. Rudnytsky, 1984; Grotjahn, 1971, 1974, 1984 és Taft, 1958.

⁹ A Rank-vita dokumentumait (Freud, Ferenczi, Rank levelek, *Rundbriefe*) a Columbia University archívuma őrzi, eredetileg ezzel az anyaggal dolgoztam. Időközben viszont megjelent a Freud–Ferenczi levelezés és egy kötet is Rank és Freud levelezéséből (Lieberman – Kramer, 2012) Az alábbi értelmezésben jelzett eredeti leveleket, dokumentumot – ha megjelentek – nem a kéziratból, hanem a fenti két könyvből idézem. A nem jelzett szövegek a kéziratból vannak.

„Non omnis moriar” („Nem minden hal meg”). A bizottsági forrongás nyomán azonban február közepén bizottsági körlevelet küld ki, mert

„nem minden meglepetés nélkül, különböző forrásokból úgy hallottam, hogy Ferenczi és Rank barátaink utóbbi időben megjelent írásai, közös művük és *A születés traumája* kellemetlen felbolydulást keltett Berlinben. [...] *A születés traumája* kapcsán néhány megjegyzést tettem Sachsnek, amikor utoljára itt volt, és talán ezek miatt keletkezhetett az a benyomás, hogy e mű publikációjában leszakadási irányt látok, és hogy teljesen ellenérzéssel vagyok tartalma iránt. De úgy gondolom, hogy az a tény, hogy elfogadtam a könyv ajánlását, ezt a következtetést lehetetlenné teszi.” (*Rundbriefe*, Freud, 1924. febr. 15.)¹⁰

Rank azonban még a körlevélben leírt kisebb fenntartásokat sem hajlandó elfogadni (1924. febr. 15.), Freud részéről teljes személyes és elméleti elfogadást vár (Lieberman – Kramer, 2012, 187-189). Erre viszont Freud nem hajlandó. Március 20-30. között Ferenczi, Freud és Rank többkörös levélváltása egyre világosabbá tette, hogy az idős mester nem fog nyíltan bécsi és budapesti tanítványa mellé állni, egyrészt egyre szaporodtak saját kritikai meglátásai¹¹, másrészt nem akarta a berlinieket és Jonest egy ilyen kiállással magától eltaszítani. A távolodás és az indulat olyan mértékű volt, hogy „Jones jelezte, hogy akár Freudot is elhagyja azért, hogy a pszichoanalízist megmentse” (Lieberman – Kramer, 2012, 193). A sorok rendezése a tavaszon egyre fontosabbá vált, mert április második felében volt esedékes a következő (salzburgi) kongresszus, melyen a korábbi terv és ígéret szerint Abraham volt az elnöki pozíció várományosa, amit Ferenczi és Rank igencsak ellenzett. Freud a megoldhatatlan helyzet elől a passzivitásba menekült: inkább – betegségére hivatkozva – nem jelent meg a kongresszuson. A kongresszus azonban váratlanul jól sikerült, se nagy győzelem, se nagy vereség sem történt. A „születési trauma” berliniek által tervezett elítélésére nem került sor, de Rankék ellenére mégis Abraham lett az elnök, sőt Ferenczi láthatóan újra jobb kapcsolatba került Abrahammal (de megmaradt ellenérzése Jonesszal). Rank, aki képtelen volt a kompromisszumra, viszont kiszorulóban volt, a kongresszus végét otthagya New Yorkba utazott, ahonnan csak november elején tért vissza (Taft, 1958, 109). A kongresszuson Ferenczi egyenesen maga javasolja Abraham elnökké választását.

Ferenczi a kongresszus előtt, márciusban még feltétel nélkül kiállt barátja mellett. Leveleikben megtervezik a salzburgi stratégiát, előszámlálják a lehetséges barátokat (például Eitingon), az ellenségeket (például Radó), és közösen tervezik Ferenczi majdani amerikai útját (amit Rank végül nem szervezett meg neki). A kongresszus előtti időre azonban mintha Ferenczi bizonytalanabbá vált volna, ennek oka egyaránt lehet Rank makacssága, elméletének egyre jobban látszó gyengéi és persze Freud Ferenczit befolyásoló levelei is. A kongresszus előtt Eitingon és Ferenczi is – mindketten Freud megbízásából – megpróbálják Rankot békülékenyebb magatartásra bírni.

A vita, a háborúság két szálon fut, az egyik a terápiás újítások kérdése, a másik (a születési trauma mentén) a pszichoanalitikus elmélet, metapszichológia átírásának

¹⁰ A *Rundbriefe* ezen részét, az elejét – érdekes módon – Lieberman és Kramer nem közli. A további rész: (Lieberman – Kramer, 2012, 186.)

¹¹ 1924. március 24-én írja Ferenczinek Freud: „Az az igazság, hogy sokkal jobban tetszett nekem a dolog kezdetben, mint most, és hogy saját idézete nyomán a 66%-tól már közeledem a 33% felé” (Freud-Ferenczi, 2004, 207).

kritikája lesz. A decemberi-januári forrongás hatására („A Bizottságban bombaként hatottak az új könyvek” – írja Freudnak Eitingon 1924. január 31-én [Freud–Ferenczi, 2004, 195]) Freud, bár nagyon elkerülné ezt, kénytelen véleményt mondani. Február 15-én, titkárán, Otto Rankon keresztül körlevelet, egy még kifejezetten nem nyilvános bizottsági *Rundbriefe*-t küld ki. Freud indító körlevelére Rank (Ferenczivel megosztott) személyes levéllel válaszol.

Az 1924 januári körlevél Freud első elméleti reakciója a két könyvre:

„A két tárgyalt könyvvel kapcsolatos álláspontom a következő: A közös könyvből elfogadom az ismétlés szerepéről és az aktivitásról alkotott felfogásom korrekcióját. Mindkettőtől tartottam, és úgy véltem, hogy azok az események (amelyeket most önök élménynek hívnak) nemkívánatos következmények, de Önök rámutattak az elkerülhetetlenségükre és az ilyen tapasztalatok hasznos alkalmazására. Egyébként a könyv friss és felforgató mű a jelenlegi analitikus gyakorlatunkra nézve. Véleményem szerint a könyv hibája, hogy nem teljes, azaz nem dolgozza ki a szerzők számára oly kedves technika változásait, csak utalásokat tesz erre. Természetesen sok veszély rejlik a »klasszikus technikánktól« (ahogy ezt Ferenczi nevezte Bécsben) való eltérésben. [...] Ferenczi aktív terápiája azonban veszélyes kísértés tud lenni az ambiciózus kezdők számára, és lényegében nincs mód arra, hogy távol tartsuk őket az ilyen kísértésektől. Nem rejtenék el egy másik benyomást vagy előítéletet. Betegségemben megtanultam, hogy egy leborotvált szakállnak hat hétig tart újra kinőni. Három hónappal a műtét után még mindig szenvedek a hegek változásától. Így alig tudom elhinni, hogy valamivel hosszabb idő – 4-5 hónap – alatt az ember behatolhat a mélyebb lelki rétegekbe, a tudatalatti mélyrétegeibe, és tartós változásokat idézhet elő a pszichében. De természetesen meghajlok majd a tapasztalatok előtt.” (*Rundbriefe*, Freud, 1924. január)

A közös könyvből tehát Freud elfogadja az ismétlés és az élmény (azaz újraélés) pozitív hangsúlyát, vagyis az emlékezés-szerűséggel szemben a terápia áttételes jellegét és az ebből következő cselekvésszerűséget, performativitást. Ezek, elsősorban az ismétlés azonban már a *Túl az örömelven* közegében is fontos szerepet kaptak. Veszélyesnek tartja az analitikusi aktivitást (ezt már Ferenczi korábban propagálta, lásd az 1920-as, „Az »aktív technika« továbbépítéséről a pszichoanalízisben” című tanulmányát). Freud ennek a mintegy három éve alakuló aktív technikának a lehetőségét ugyan elfogadta, de Ferenczivel váltott leveleiben folyamatos kétségeinek adott hangot. Most is jelzi, hogy egy ilyen interpretatív parancsolgatás csábító lehet a túlságosan magabiztos kezdőknek. Az aktivitás Rank számára fontos volt, és gyakran hivatkozik ebben Ferenczire. Ferenczi viszont, röviddel a Rank vita lezárulása után visszavonul, és már az 1925-ös kongresszuson (Bad Homburg) Rank jelenlétében „Az aktív pszichoanalitikus technika kontraindikációi” címmel tart előadást.

Freud aztán több, Ferenczinek írott 1924 januárvégi levélben újra felhossa az aktív terápia¹² elképzelését, és a szuggesztióhoz kapcsolja. Ferenczi azonnali válaszában ezt vállalja mint a közös könyv koncepcióját. Például azt a célt, hogy „a pszichoanalízist

¹² Erről Ferenczi 1923-ban egy tanulmányt is megjelentetett, de Freud kritikáját elsősorban Ferenczi 1924 január elején Bécsben tartott előadása váltotta ki: „Előadása igen figyelemre méltó volt, a közös könyvről egyáltalán nem volt szó benne, hanem az Ön legsajátabbjáról, az aktív terápiáról” (Freud–Ferenczi, 2004, 189) szöveg.

egyszer majd össze lehessen kapcsolni a szuggesztióval (hipnózissal)” (Freud–Ferenczi, 2004, 190). Ferenczi 1919-ben külön könyvben (*A hisztéria és a pathoneurózisok*) részletesen leterzi a garast a hipnózis, a szuggesztió mellett. Freud azonban már ekkor is határozottan másképp gondolkodik. *Tömegpszichológia és én-analízis* című könyvében (Freud, 1921) – mely sok szempontból a *Totem és tabu* folytatása – bár csak egy jegyzet erejéig, egyértelmű álláspontot foglal el: „Úgy tűnik, hogy érdemes hangsúlyoznom, hogy az előző rész gondolatmenete arra készítetett, hogy elvessem Bernheim hipnózis-fogalmát [...]. Bernheim szerint minden hipnotikus jelenség a szuggesztió tényezőjére vezetendő vissza, amely önmagában már nem magyarázható. Arra a következtetésre jutottunk azonban, hogy a szuggesztió a hipnotikus állapot részleges megjelenése, és hogy a hipnózis erőteljesen egy bizonyos predispozíción alapul, mely a tudattalanban az emberi család korai történetéből maradt fenn” (Freud, 1921, 128). A közös könyv, *A pszichoanalízis fejlődési céljai* kétségtelenül Bernheim logikáját választja, a diszpozícióval szemben a szubjektív ráhatást teszi a középpontba. Ha a lélek dolgainak eredete diszpozíció jellegű, neurológiai, antropológiai forrásokra vezethető vissza akkor a logika természettudományos, strukturális. Ha viszont a szubjektív ráhatás látszik döntőnek, akkor a genesis relációs, szuggesztióra, hipnózisra hasonlító eredeti esemény. A különbség az, hogy egy emlékezésközpontú terápia helyett az áttételben megvalósuló ismétléssel történő cselekvéses, performatív terápia jön létre. Freudnak „az a félelme volt, hogy túl nagy súlyt helyezünk az élmény mozzanatára, és kevésbé hangsúlyozzuk az emlékezést” (Freud–Ferenczi, 2004, 190). Ezt az ítéletet Ferenczi nem fogadja (pedig valószínűleg ezt csinálja a terápiáiban), és állítja, hogy az élmény mögött, után mindig ott van az ismétléssel, élménnyel felkeltett emlékezés.

Egy további vitatéma Ferenczi bécsi előadásának már valóban a közös könyvből származó eleme, ez „a legfontosabb rész: a határidő-szabás és a kivétel nélkül mindig tekintetbe veendő analitikus helyzet” (Freud–Ferenczi, 2004, 191). Freud már határozottan nem ért egyet a kezelési idő lerövidítésével, előre meghatározott időkeretek közé szorításával, és nem ért egyet Rank, Ferencziétől jelentősen eltérő aktivitás elgondolásával. Kifogásait azonban nem élesen fogalmazza meg, hanem inkább csak mint egy másfajta megközelítésmód lehetőségeit említi. Elfogadhatatlan Freud számára Otto Rank lépése, amikor az a terápiás technika centrumaként a születési traumát lépteti fel (ez azonban majd csak később kerül be a vitatémák közé). Rank aktivitás lépése ugyanis az lesz, hogy a terápiás folyamat legelején a páciensnek szegezi a születési trauma fogalmát, és arra kényszeríti, hogy az a terápiában az analitikustól meghallott születési traumát keresse meg önmagában. Arra az önmagának feltett kérdésre, hogy „miképpen is végezzük terápiás feladatunkat” Rank úgy válaszol, hogy „ahogy a páciens törvényszerűen az áttétellel indít, technikailag lehetséges, hogy elébe tárjuk az őstraumát, ahelyett, hogy időt adnánk neki, hogy az analízis végén azt automatikusan megismételje. Ily módon az őselfojtás gordiuszi csomóját egy vágással átmetszhetjük, ahelyett, hogy fáradságosan ki kellene bogozni (Rank, 2017, 226). „A terápiában is, ahol Ön, úgy tűnik, a legkevésbé tud követni engem, én a befejezés előzetes célkitűzésével indítok” – írja a körlevélre adott válaszában Rank 1924. február 15-én. A terápiás folyamat Rank szemében „sebészeti beavatkozás”, mely a születési trauma felidézésének kényszerével aktívan belenyúl a páciens életébe. Freud világosan opponál már a február 15-i *Rundbriefe*-ben: „nem világos számomra, hogy a terápiás áttételnek az anyához való

kötődésként való túl korai tudatosítása hogyan járulhat hozzá az analitikus kezelés lerövidítéséhez”. Rank pedig éppen ezt vallja:

„Amikor az analitikusnak sikerül legyőznie az áttételi kapcsolatban a saját személyére vonatkozó elsődleges ellenállást, pontosabban az anyai fixációt, akkor az analízisben elkövetkezik egy különleges időszak, aminek során a páciens önkéntelenül megismétli a (helyettesítő) anya-figurától való elválást úgy, hogy reprodukálja saját megszületését. Ebből következően válasz kínálkozik arra a gyakori kérdésre is, hogy mikor ér véget egy analízis. E folyamat (azaz a megszületés) befejezéséhez természetesen meghatározott időre van szükség¹³, aminek biológiai magyarázata és létjogosultsága a következő: az analízisnek rögzítenie kell egy megfelelő, ebből a terápiás szempontból jól meghatározható idő-határt a páciens számára, hogy túljuthasson a születés traumáján” (Rank, 2017, 28).

A *születés traumáját* – meglepő módon – „összehasonlíthatatlanul érdekesebb könyv”-ként emlegeti Freud (később a kritikai elemzés teljesen erre a műre tevődik át, csak az 1924. február 15-i körlevél tárgyalja külön a két írást). Az első lépés az, hogy Freud újrafogalmazza Rank pozícióját:

„Nem tagadom, hogy ezt a művet nagyon jelentősnek tartom, sokat gondolkodtam rajta, de határozott ítéletre még nem jutottam. A következőt látom: Már régóta ismerjük és értékeljük az anyaméh fantáziát, de a Rank által annak adott pozíció sokkal jelentősebbé teszi, és azonnal jelzi az Ödipusz komplexus biológiai hátterét. Saját szavaimmal összefoglalva: kell hogy létezzen egy olyan ösztön, amely a korábbi létezését próbálja visszaállítani.¹⁴ Nevezhetnénk ezt a boldogság iránti késztetésnek, azzal a megértéssel, hogy a boldogság fogalma leggyakrabban erotikus értelemben értendő.” (*Rundbriefe*, Freud, 1924. február 15.)

A pozitív (mint látni fogjuk, Ranknak nem igazán szimpatikus) olvasat után a *Rundbriefe*-ben némi kritika következik:

„Az anyaméhbe való visszatérés fantáziája akadályokba ütközik, ami szorongást kelt, ez az incesztus korlát, de honnan jön ez? Megjelenítője nyilvánvalóan az apa, a valóság, az autoritás, amely nem teszi lehetővé az incesztust. Miért emelnek ilyen incesztus korlátot? Az én magyarázatom történeti-társas, filogenetikus¹⁵. [...] Itt Rank eltér tőlem. Visszautasítja a filogenezis irányát, és úgy gondolja, hogy a szorongás, mely az incesztust ellentételezi direkt módon ismétli a születés szorongását, így a neurotikus regresszió önmagában kontrollálható a születési folyamattal magával.”

Érdekes, hogy Ferenczi ekkor még egyértelműen Rank pártján áll. Egy nappal a *Rundbriefe* és Rank válasza előtt írja Freudnak: „Én magam sem tudom már nélkülözni a születési traumáig történő felbontást és visszavezetést, sőt a nyersanyag máris arra készlet, hogy e traumának az Ödipusz-komplexus traumatikus potenciájával való összefüggéséről alakítsak ki bizonyos elképzeléseket” (Freud–Ferenczi, 2004, 197). Pedig Ferenczi korábban, 1923. június 14-én igencsak megérzi az Ödipuszra leselkedő

¹³ Rank ezt egy jegyzetben 7-10 hónapban, tehát a terhesség időtartamában rögzítené (Rank, 2017, 28).

¹⁴ Ez pontosan a *Túl az örömelven* ösztön-definíciója.

¹⁵ Ez nyilván a *Totem és tabu* koncepciója, ami egyáltalán nem fér bele Rank elképzelésébe, és tisztán, kizárólagosan az anya-viszonyt gondolja hatékonynak.

veszélyt: „a születési trauma általános fontosságának minden elismerése mellett rendületlenül látom az *Ödipusz-komplexus etiológiai primátusát a neurotikusoknál*” (Freud–Ferenczi, 2004, 174, kiemelés az eredetiben).

Az eredménnyel senki sem volt elégedett, legkevésbé Rank. 1924. február 15-i, a *Rudbriefe* napján Freudnak küldött válaszlevelében írja: „az Ön munkámmal kapcsolatos valóságos pozíciója kicsit kiábrándító volt” akkor is, ha „teljesen megfelelő a Bizottságon belüli béke fenntartására”. Rank aztán több alkalommal számonkéri Freudon, hogy 1923 májusában miért fogadta el lelkesen a születésnap ajándékként adott kéziratot és miért fogadta el decemberben az ajánlást. De Freud már február elején bizonytalanra vált. Ferenczinek írja február 4-én: „Rankkal nehezebb dolgom van, mint Önnel, mert ő alkatilag is sokkal érzékenyebb.”¹⁶ A születési trauma gondolatánál elkezdtem gyanakodni. A felfedezés első örömeiben úgy tűnt, arra hajlik, hogy egyenesen a születésben lássa a neurozis ősmotívumát, úgyhogy tréfásan megjegyeztem: más egy ilyen ötlettel önállósítja magát” (Freud–Ferenczi, 2004, 193-194). Freud egyre jobban távolodik Rank elveitől, március 26-án már azt írja Ferenczinek, hogy a korábbi 66%-os elfogadás helyett most már csak 33%-nyit ad a könyvnek (Freud–Ferenczi, 2004, 207). Ferenczinek pedig egy március 3-án küldött levélben még nyíltabban írja egy Rankkal folytatott személyes vita kapcsán: „bevallottam neki, hogy az Önök közös munkájának és az ő születési traumájának értékelésében inkább visszafelé tettem egy lépést, semmint hogy előbbre jutottam volna. (Tiszteletben tartva az Ön Genitaltheorie-ját!)” (Freud–Ferenczi, 2004, 201).

Rank válaszában a születési trauma valóságosságának védelmére helyezi a hangsúlyt:

„Abbéli igyekezetében, hogy a kollégákat megértésre és elfogadásra segítse, ön a jól ismert *méh-fantáziára* utal, és azt állítja, hogy én ennek speciális jelentőséget tulajdonítok. Ezzel szemben a *méh igazi valóságára utalás* tartozik elképzelésem lényegéhez. [...] E félreértés következtében ön a méh-fantáziához való visszatérésről beszél, míg az én álláspontom szerint a neurotikus tüneteknél, éppúgy, mint a szexuális aktusnál a fantáziánál sokkal átfogóbb jelenséggel van dolgunk: a tényleges, igaz, részleges visszatéréssel.” (Rank levele Freudnak, 1924. febr. 25., kiemelések az eredetiben.)

Rank a fantáziában formálódó ödipális reakció alapjaként egy tényleges esemény – a valóságos születés – szerepét hangsúlyozza. A terápia cselekvéses jellege támogatja ezt, és egyben rá is épül erre a gondolatra. A valóságosság versus fantázia azonban egy sokkal régebbi analitikus problémát jelez: egykor Freud a csábításelmélet feladásakor és az ödipális fantázia felfedezésekor tette meg ezt a fordulatot, a valóságtól a fantázia felé. Rank nem véletlenül emlegeti Breuer szerepét, itt a születési traumával ő is a csábítás-elmélethez megy vissza. És ezt fogja tenni Ferenczi is 1933-ban, a „Nyelvezavar a felnőttek és a gyermek között” című tanulmányában, amely az ő Freuddal történő (soha végig nem játszott) szakításában játszott döntő szerepet. A trauma mindig valóságbetörés, kívülről jön. Az ödipális konfliktus belülről jön, a tudattalan ösztönök által teremtett konstrukció, amiből az én megteremtődik. Árnyéka, hozadéka az énben megformálódó szorongás.

¹⁶ Rank másképpen volt Freuddal ödipális, fiúi kapcsolatban, mint Ferenczi. Rank a lázadó fiú, Ferenczi a beilleszkedő fiú volt a Freuddal kialakított ödipális relációban.

Az Ödipusz-komplexus rankiánus szétszedése azonban egy még határozottabb, konkrétbb szinten is megtörténik, és elsősorban ez az, ami Freud teljes felháborodását és visszautasítását előidézi. Rank persze nyíltan sosem vállalta, hogy voltaképpen az Ödipusz-komplexus kritikáját írta meg. Bevallott célpontja az apához kapcsolódó kasztrációs szorongás, amit ő – Freuddal ellentétben – levezetettnek, másodlagosnak mond. Elsődleges, dinamikus okaként a születési trauma nyomán keletkezett – az anyai genitáléhoz kötődő – (elválasztódás, kivetés, levegőhiány stb. emléke kapcsán felmerülő) szorongást jelöli meg. Ezzel Rank az Ödipusz-komplexus felbomlásának természeti, biológiailag szükségszerű okait véli felfedezni. Az Ödipusz-komplexus lerombolása az ő elképzelése szerint így organikus-testi eredetű. Ferenczi bizonyos értelemben támogatja, mert ő maga is úgy véli (Freudhoz írt, Ranknak lemásolt március 20-i levelében), hogy „az Ödipusz-komplexus dinamikájának jelentős részét a születési trauma hatásából kapja”. Freud ekkoriban – feltételezhetően éppen Rank könyve hatására – készít el egy rövidebb, de rendkívül érdekes tanulmányt „Az Ödipusz-komplexus eltűnése” címmel (Freud, 1924). Ez a rövid Freud-írás komoly trauma volt Rank számára. 1924. március 20-án Rank Ferenczinek küldött levelében (Lieberman – Kramer, 2012, 214) idézi Freudot, aki szerint az Ödipusz-komplexus eltűnése (és nem elfojtása) az apai kasztrációs szorongás hatására történik. Rank viszont úgy véli, bizonyította könyvében, hogy nem az apai hatás, hanem a születési trauma emlék anyai hatása hoz létre szorongást, és járul hozzá az Ödipusz emlék eltörléséhez. Rank a születési trauma elvével számos alapkérdést tett kérdésessé. Az egyik ilyen kétségtelenül az Ödipusz-komplexus, hiszen a ranki felfogásban ez az eddig abszolút alapvetőnek hitt lelki konstrukció másodlagossá, levezetetté vált. Másrészt megkérdőjeleződik a filogenetikus genesis-elv, azaz a *Totem és tabu*, hiszen Rank mindent az egyéni életen keresztül, az ontogenezis keretén belül, a megszületés biológiai tényével magyaráz. A biológiai visszavezetés végül veszélyezteti a szexualitás megalapozó jelentőségének gondolatát is. Ferenczi azonban egyenesen Freudhoz fordul a ranki koncepció védelmében. 1924. március 24-i levelében írja, hogy „a specifikusan neurózist okozó tényező változatlanul az Ödipusz-konfliktus; traumatikus erejét a kultúra kiváltotta neurózis azonban eredendően az Ödipusz-konfliktus tudattalan identitásának az anyaöl utáni vágyakozás és az anyaöltől való szorongás közötti konfliktusából kapja” (Freud–Ferenczi, 2004, 204). Nem véletlen, hogy Rank elgondolása kapcsán Freudnak azonnal Jung jut eszébe (Freud levele Ferenczinek, 1924. márc. 26.), más leveleiben (pl. március 20.) viszont folyamatosan, Rank ellenében, dicséri Ferenczi genitalitás könyvét, melynek koncepciója igazából korábban, és erőteljesen a filogenetikus eszme hatása alatt született. Ferenczi koncepciója, a filogenezisben fellépő apai hatás, a jégkorszak szerepe hozza be az apai, kasztrációs szorongást. Ferenczi ekkori válaszlevele azonban pontosan ellenkező irányba tart, hangsúlyozza, hogy Rank következtetései illeszkednek saját genitalitás koncepciójába (természetesen annak ontogenetikus és terápiás következtetéseibe).

Közben heves indulatok dúlnak a felbomló Bizottságban. Elsősorban Abraham tartja a két könyvet eretnekségnek. Megszűnnek a körlevelek, a személyes találkozók. Rank Amerikába készül, és csak pár napot tartózkodik az áprilisi kongresszuson. Freud Ferenczinek írja, hogy „ezzel a panasszal nem arra akarom Önt arra készíteni, hogy a bomlófélben lévő Bizottság érdekében lépéseket tegyen: volt nincs, ami odalett, az odalett. Túléltem a Bizottságot, mely örökösöm kellett volna hogy legyen, lehet, hogy

még a Nemzetk.[özi] Egyesületet is túlélem. Remélhetőleg a pszichoanalízis túl fog élni engem.” (Freud–Ferenczi, 2004, 200-201.)

Egy következő felvonás már a Freud–Rank–Ferenczi hármas március folyamán erre adott válaszában, illetve Freud Ferenczinek írt március 26-i elemző levelében történik meg.

„Az ön kiállása a ranki tétel mellett természetesen nagy hatással van rám. [...] Még nem ocsúdtam fel első rémületemből, melyet Ön elismer, hogy tudniillik művészi etiológiai építményünket a nehézkes születési traumával kellene felváltani. [...] Rank a születési traumát teljességgel individuális és ontogenetikus értelemben fogja fel. Általában véve is arra törekszik, hogy megszabaduljon a filogenetikus szemponttól. Kifogásaim ez ellen irányulnak. Csak akkor kapcsolódhat az Ön *Genitaltheorie*-jéhez, amelyet egyébként megkerül, ha a születési trauma nem onto-, hanem filogenetikus módon fejt ki működését, és csak akkor lehetne róla egyáltalán beszélni. Azt hiszem, kifejezetten sehol sem mondja azt, hogy etiológiai szempontból a traumát az Ödipusz-komplexus helyére tenné, de mindenki ezt érzi ki belőle, Ön pedig a levelében egyenesen arra a következtetésre jut, hogy az Ödipusz-komplexus a születési traumától kapja dinamikus erejét.” (Freud levele Ferenczinek, 1924. márc. 26.)

Freud itt komolyan feladja a leckét Ferenczinek: ha Rankot támogatja, akkor vissza kell vonnia a *Katasztrófák* filogenetikus felét. A filogenetikus folyamatok egyéni szexuális konstrukciókra és cselekvésekre, performatívákra fordítása Ferenczi (és Freud) nézete szerint lamarckiánus módon, a jelentős (traumatikus) tapasztalatok öröklötté válásával történhet. A szárazföldre kerülés születési traumája, vagy éppen a jégkorszak traumatikus hatása őseinkben öröklött benyomást kapott¹⁷, és a mai egyén ennek az öröklött lelki konstrukciónak fantáziává fordításával (így végső soron belülről) teremti meg az ént létrehozó rendszert, illetve ezen keresztül az Ödipusz-komplexust.

1924. április 21-23. között rendezték meg a 8. Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszust, ezen a Bizottság tagjai vitafórumot terveztek a két könyvről. Freud azonban meghátrált, egészségi problémákra hivatkozva nem ment el a kongresszusra. Rank, amerikai útja miatt a második napon elutazott Salzburgból. A kongresszus első napján került sor „A pszichoanalitikus elmélet és a pszichoanalitikus technika viszonyáról” szóló vitára, amely viszonylag békésre és szakmaira sikerült (és csak „alkalmanként” érintették az igazán forró témát, a születési traumát – írja Ferenczi Freudnak küldött beszámoló levelében). Lényeges stratégiai változás, hogy Ferenczi közvetítő-békelítő szerepet vállal – elkezdődött átalakulása, Ranktól Freudhoz pártol.

Rank amerikai elutazása után csendesednek a frontok, pontosabban, a későbbi fejleményekből ez majd jól látszik, Rank jószerével hallgat és erőt gyűjt Amerikában. Freud – Ferenczivel levelezve, beszélgetve – tovább szaporítja kétségeit *A születés traumája* kapcsán. Ferenczi pedig személyesen és szakmai szempontból is távolodik Ranktól. A következő hónapokban Rank ritkán jelentkezik Freudnál, és inkább csak szervezési, pénzügyi kérdésekről tájékoztatja. Július 23-án azonban Freud egy különben

¹⁷ Ebben az is érdekes, hogy ez a modell a Charcot-t követő freudi diszpozíciós gondolatba illene, azaz nem a szuggesztió/Bernheim irányú része. Rank nem véletlenül hivatkozik többször Ferenczi *A hisztéria és a pathoneurózisok* (1919) című munkájára, ahol viszont a hipnózis és szuggesztió lesz a döntő.

adminisztrációs ügyekkel foglalkozó levélben egy lényeges paragrafust ír be, jelzi, hogy egyre kevésbé hisz a születési traumának:

„A különválásunk óta eltelt hónapokban egyre távolabb kerültem attól, hogy egyetértsek az újításaival. Két befejezett esetem után semmi olyat nem láttam, ami egybeesne az Ön újításaival, sőt, semmit sem láttam, amit ne tudtam volna már. A végső születési fantázia nekem továbbra is úgy tűnik, hogy azt a gyermeket jelenti, akit az ember analitikusan ad az apának. Aggódok Önért. Elméletében az apa kiiktatása túlságosan is mutatja élete személyes tényezőit – olyan tényezőket, amelyeket jól ismerek. Ez erősíti bennem a gyanút, hogy nem írta volna meg ezt a könyvet, ha átesett volna az analízisen. Így tehát sürgősen arra kérem, hogy ne fixálódjon egy témához, hanem hagyjon nyitva utat visszafelé is.” (Freud levele Ranknak, 1924. júl. 23.)

Freud jól ismerte Rank élettörténetét, ellentmondásos, zűrös kapcsolatát apjával, és világos számára, hogy a születési trauma elmélete kapcsán Rank ehhez a személyes múltához kötődik. Meg ahhoz, hogy Rank ezt a múltat nem dolgozta fel, hiszen nem volt soha analízisben (ami ekkoriban már elvárt volt a terápiás munkához). Freud aztán hiába ír egy békülékenyebb hangú levelet a csendbe burkolódzó Ranknak, a kocka el lett vetve, Rank New York biztos távolából megírja Freudnak a szakító levelet (Lieberman – Kramer, 2012, 209). Ebben élesen visszautasította Freud elméleti kifogásait, sértő módon minősítette a vele vitázó analitikusokat, és jelezte, hogy az amerikaiak őt mint „a pszichoanalízis megváltóját” ünnepelték:

„Újabb tapasztalataim alapján látom, hogy az apának adni a gyermeket analitikusan nem oldható meg, terápiásan csak az gyümölcsöző, ha visszanyomozunk az anyáig és a saját születésig [...]. Továbbá nem értem, hogy miért helyezi annyira a hangsúlyt a végső születési elméletre, ami terápiásan és elméletileg is messze nem olyan fontos, mint az az alapgondolat, hogy az áttételes libidó tisztán anyai, és hogy a tünetek háttérében álló szorongás eredetileg az anyai genitáléhoz kötődik, és csak másodlagosan kerül át az apára.” (Rank levele Freudnak, 1924. aug. 9.)

Rank nemcsak az elméletet, hanem a kapcsolódó, általa elgondolt – a születési trauma tényét az analizáltra aktívan rákényszerítő és határidőt szabó – terápiás technikát is mint abszolút sikeres és Freudtól eltérő módszert emlegeti:

„Amikor az emberek látták, hogy az általam bevezetett módosításokkal könnyebben tudnak dolgozni és jobb eredményre jutnak, engem mint megváltót üdvözöltek [...]. Erős meggyőződésem, hogy Ön nem akar vagy nem tud meglátni bizonyos tényeket, amiket én mondtam ki. Most Ön újra azt mondja, hogy kizártam az apát; természetesen nem ez a helyzet, ez nonszensz lenne. Csak megkíséreltem a helyes pozícióját megadni.” (Rank levele Freudnak, 1924. aug. 9.)

Aztán ott a reakció az analizáltság kérdésére, amely Freudot különösen sérti (és persze már akkor is ellentétes volt minden analitikus koncepcióval): „Ön láthatóan felhossa az Ön és köztem lévő személyes viszonyt [...], hogy sohasem védtem volna ezt a szempontot akkor, ha analizálva lettem volna. Ez igaz lehet. A kérdés csak az, hogy ez nem lett volna-e nagyon is sajnálatos. Mindazok után, amit az analizált analitikusoknál láttam, szerencsésnek mondhatom magam.” És egy talán még sértőbb ítélet az analitikus

mozgalomról: „Ne feledjük, hogy a pszichoanalitikus mozgalom egy fikció, de az emberek, akik a mozgalmat teremtik, megvallom, nem szimpatikusak.”

Ezt a Freudnak küldött levelet kiegészíti egy másnap írt másik levél, amely Ferenczinek szólt. Ebben Rank abszolút durva módon fogalmazza újra kifogásait: Mindezt anélkül, hogy elmondaná egykori barátjának, hogy ezt párhuzamosan Freudnak is megírja:

„Én itt megmentettem a pszichoanalízist, megmentettem még a nemzetközi mozgalmat is. Az itteni analitikusok nagyobb részükben gyógyíthatatlanok voltak és elégedetlenek a Professzor analitikus működésével; ők maguk rosszabbul voltak, amikor visszajöttek, és nem küldenek hozzá pácienseket, mert egyetlen sikeres terápiát se láttak.” (Rank levele Ferenczinek, New York, 1924. aug. 10.)

Rank e tézisei abszolút elfogadhatatlanok voltak a pszichoanalízis főirányában mindenki, még Ferenczi számára is, és persze elfogadhatatlanok lennének minden későbbi pszichoanalitikus elgondolásban is. Freud erre válaszul egy rezignált elemző levelet küldött, ezt – elmondása szerint – nem sietett postára adni, mert pontosan tudta, hogy Rank elveszett számára.

„Levele nagyon fájdalmas volt számomra. Sosem gondoltam volna, hogy Ön ilyen stílusban tudna írni nekem [...] Az ember sosincs felkészülve mindenre. Amikor először említette nekem a születés traumáját, két megjegyzésem volt, amihez két pontot tettem. Az első volt, hogy ez nem a helyes bemutatási módot követi [...], ki kellett volna mutatni azt, hogy újításai hol kapcsolódnak a megállapodott elvekhez, amelyeket nem vitat, a libidóelmélethez, az Ödipusz-komplexushoz és az apa szerepéhez. De mindez kimaradt a könyvéből.” (Freud levele Ranknak, 1924. aug. 27.)

Ebben a május-augusztusi időszakban azonban Ferenczi is határozottan távolodik Ranktól. 1924. augusztus 14-i, svájci nyaralásából Freudnak írt levelében a születési trauma kapcsán jelzi, hogy „az ötlet feletti első lelkesedés nálam is hűvösebb megítélésnek adta át helyét, és a neurózisok szempontjából is lényegesen korlátozottabbnak látom aktuális jelentőségét” (Freud–Ferenczi, 2004, 240), azaz lényegében visszavonja az előbb idézett, Ödipusz-konfliktussal kapcsolatos, Rankot vállaló véleményét: „Saját »Genitalthorie«-m egyébként soha nem mondott le az »5. katasztrófa« (jégkorszakok – apa-kultúra) központi jelentőségéről.” (Freud–Ferenczi, 2004, 200-240). Freud szeptember elejére világosan látja, és Ferenczinek több levélben is megírja, hogy Rank elveszett számára, és már nem tagja a pszichoanalitikus tábornak. Október 7-én beszámol a helyzetről Eitingonnak is, és jelzi, hogy „Ferenczi minden lényegesen elvált Ranktól” (Lieberman – Kramer, 2012, 220).

Rank szeptember végén tér vissza Amerikából, de Bécsbe csak decemberre jut el. Jelentős, nehezen értelmezhető változás történik benne: egy mély lelki válság után az év végén megkeresi Freudot, és több beszélgetés után visszatér a régi, bizottsági barátokhoz is. Különös körlevelet (1924. december 20.) küld a *Bizottság* tagjainak, önvallomást, amelyben ott kísért a közben századunkban olyannyira hírhedtté vált önvádló, nyilvános önkritika hangja. Ahol a későbbi példa az imperializmus szirénhangját, ott Rank saját neurózisát, elszabadult tudattalan indulatait, ödipális félelmét és testvérféltékenységét

jelöli meg minden rossz forrásaként. Könyörög a visszafogadásért, és ígéretet tesz a megjavulásra. Az „atya”, úgy tűnik, megbocsátott neki, az általa teremtett rendszer, a szigorú Bizottság azonban egyszerre átölel és eltaszít. Jones válasza (1925. január 5.), illetve Sachs, Abraham és Eitingon közös levele (1924. december 25.) hasonló hangulatban született: az utóbbi világosan rögzíti, hogy az elkövetett hibák megbánása csak az első lépés, és ennél több kell. A berlini csoport a bűnbánat elmélyítésén túl még publikációs stopot is kíván. A három levélíró arra kéri Rankot, hogy utazzon Berlinbe mindezeket megbeszélni. Rank bűnbánó hangulatban reagál, de nem utazik Canossa/Berlinbe, hanem – talán utoljára – Ferenczihez Budapestre, majd egy rövidebb időre újra visszatér Amerikába. Rank 1926-ban már újra Bécsben és Párizsban él, egyre távolodik régi körétől, az újra működni kezdő (a vita hevében Rankék által korábban már megszüntnek nyilvánított) *Bizottság* munkájába már nem vonódik be, leváltják a mozgalmon, a különböző publikációs csatornákon belüli minden szerepéből. A körlevélre adott válaszban a berliniek Sachsot kérik fel *A születés traumája* könyv bírálatára, amely az *International Journal of Psychoanalysis*-ben meg is jelent¹⁸ (Sachs, 1925). Rank levált a pszichoanalitikus mozgalomról, Ferenczi – Jonesék gyanakvásától kísérve – csak visszavonult, újra illeszkedett Freudhoz és a társakhoz. Lényeges viszont, hogy 1926-ban, a gyilkos belháború után fordulat történik gondolkodásában. A filogenetikus koncepció helyett egy tisztán személytörténeti genezist helyez a középpontba, a korai anyához kapcsolódást, az anyamell és a csecsemő közötti viszonyt fogja megalapozó genezisnek értelmezni. A nagy vita után megszületik a kései Ferenczi.

Rank évvégi békés visszatérése azonban csak látszólagos, a közös eseményekben már nem vesz részt, és 1926. április elején elköltözik Bécsből Párizsba. „Most úgyszólván józanul, hideg fejjel vitte végbe azt, amit először viharos betegségrohamokkal akart elérni: az elszakadást tőlem s mindnyájunktól”, írja Freud Ferenczinek 1926. április 23-án.¹⁹ Elutazása utáni napokban jelenik meg új könyve, *A pszichoanalízis technikája I. Az analitikus helyzet* (Rank, 1926) címmel. Ez lesz az a könyv, amiről Ferenczi rövidesen, még amerikai útja előtt szigorú kritikát ír (Ferenczi, 1927).

Felhasznált irodalom

Alexander, F. (1925). Einige unkritische Gedanken zu Ferenczis Genitaltheorie. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 1925, (11)4: 444-465.

Ferenczi S. (1924). *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében – pszichoanalitikai tanulmány*. Ford. Kovács Vilma. Budapest: Pantheon Kiadás, 1929.

Ferenczi, S. (1927). Rank Technik der Psychoanalyse: I. Die analytische Situation, *International Journal of Psychoanalysis*, 8: 93-100.

¹⁸ Sachs kritikája világos, tárgyyszerű, és még Rank bűnbánatának hatása alatt született. Élesen kritizál több alapfogalmat, de minden alkalommal hangsúlyozza Rank kiválóságát.

¹⁹ Freud–Ferenczi, 2005, 91.

- Ferenczi S. – Rank, O.** (1924). A pszichoanalízis fejlődési céljai. Elmélet és gyakorlat kölcsönös kapcsolata. In: *A pszichoanalízis fejlődési céljai: Ferenczi Sándor összes művei, 4. kötet* (369-422). Szerk. és sajtó alá r. Kiss Tibor Cece, Kőváry Zoltán és Papp Barbara. Budapest: Oriold és Társai, 2024.
- Freud, S.** (1921). Tömegpszichológia és én-analízis. Ford. Szalai István. In: *Tömegpszichológia. Társadalomlélektani írások* (185-248). Budapest: Cserépfalvi, 1995.
- Freud S.** (1924). Az Ödipusz-komplexus eltűnése. Ford. Pető Katalin. In: *Sigmund Freud Művei IV. A szexuális élet pszichológiája* (184-192). Budapest: Cserépfalvi, 1995.
- Freud, S. – Ferenczi S.** (1920-1924). *Levelezés, III/1.* Szerk. E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch. Budapest: Thalassa Alapítvány, Pólya Kiadó, 2004.
- Freud, S. – Ferenczi S.** (1925-1933). *Levelezés, III/2.* Szerk. E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch. Budapest: Thalassa Alapítvány, Pólya Kiadó, 2005.
- Frigyes J.** (2017). A fordító előszava. In: *Otto Rank: A születés traumája* (11-20). Budapest: Oriold és Társai, 2017.
- Grotjahn, M.** (1971). Collector's Items from the Correspondance Between S. Freud and O. Rank. *Journal of the Otto Rank Association*, 6: 7-31.
- Grotjahn, M.** (1974). Notes on reading the Rundbriefe. *Journal of the Otto Rank Association*, 8: 35-68. h
- Grotjahn, M.** (1984). Rank's Position in Freud's Circle and His Departure from the Group of Ringholders. *American Imago*, 41(4): 353-358.
- Jones, E.** (1983). *Sigmund Freud élete és munkássága*. Ford. Félix Pál. Budapest: Európa.
- Lieberman, E.J. – Kramer, R.** (2012). *The Letters of Sigmund Freud and Otto Rank: Inside Psychoanalysis*. Ed. E.J. Lieberman, R. Kramer. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Rank, O.** (1924). *A születés traumája*. Ford. Frigyes Júlia. Budapest: Oriold és Társai, 2017.
- Rank, O.** (1926). *Die Technik der Psychoanalyse, 1. Die analytische Situation*. Leipzig: Deuticke.
- Roazen, P.** (1975). *Freud and His Followers*. New York: Knopf.
- Rudnytsky, P. L.** (1984). *The Psychoanalytic Vocation – Rank, Winnicott, and the Legacy of Freud*. New Haven: Yale University Press, 1991.
- Sachs, H.** (1925). Das Trauma der Geburt und seine Bedeutung für die Psychoanalyse: By Otto Rank. *International Journal of Psychoanalysis*, 6: 499-508.
- Taft, J.** (1958). *Otto Rank: A Biographical Study Based on Notebooks, Letters, Collected Writings, Therapeutic Achievements and Personal Association*. New York: The Julian Press.